

УДК 330.8

*Микола Махненко***ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО
НАЦІОНАЛІЗМУ***Николай Махненко***ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И АКТУАЛЬНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОГО
НАЦИОНАЛИЗМА***Mykola Makhnenko***THE ECONOMIC THEORY AND URGENCY OF THE ECONOMIC
NATIONALISM**

У спростованому вигляді розглянуто формування термінів «нація», «економічний націоналізм». Зроблена спроба привернути увагу наукової спільноти до важливості використання категорії «економічного націоналізму» в умовах сучасної глобальної кризи.

Ключові слова: держава; економіка; економічна теорія; економічний націоналізм; стратегія; суверенітет.

Бібл.: 15.

В упрощеному вигляді розглянуто формування термінів «нація», «економічний націоналізм». Сделана попытка привлечь внимание научного сообщества к важности использования категории «экономического национализма» в условиях современного глобального кризиса.

Ключевые слова: государство; экономика; экономическая теория; экономический национализм; стратегия; суверенитет.

Библ.: 15.

In the clause is considered the formation of the terms as “the nation”, as “the economic nationalism” in the simplified kind. The attempt to attract the attention of the scientific community to the importance of using the category of “economic nationalism” in the current global crisis.

Key words: the state; the economy; the economic theory; the economic nationalism; strategy; sovereignty.

Bibl.: 15.

JEL Classification: B10

Постановка проблеми. З давніх часів будь-яка колективна згуртованість окремих індивідів ставила перед собою і своїм найстаршим, або керманічем, головне питання – наявність житла, їди, одягу, зброї. Якщо їхній найстарший не забезпечував свій гурт такими умовами існування та всім необхідним, то поставало питання обрання нового керманіча, який міг би забезпечити гідні умови життя для свого товариства.

У давні часи ще не знали законів економічного розвитку. Вони користувались одним примітивним законом – задовольнити свої потреби. У той час найпростішим вирішенням цієї проблеми був підхід силового шляху. Дослідників економічної теорії багато і перелічувати їх можна довго. Вчені провадили у життя економічні теорії зростання державної могутності.

Аналіз досліджень і публікацій. Актуальною темою завжди є підвищення соціально-економічного рівня життя населення держави, створення міцної економіки, яка здатна забезпечити обороноздатність і суверенну незалежність країни. Такі питання досліджували закордонні вчені, зокрема М. Вебер, С. Ю. Вітте, Г. Кон, Дж. Б. Кларк, Е. А. Кисельова, А. Кульман, Ф. Ліст, К. Маркс, Ортега-і-Гассет Хосе, П. В. Савченко, П. А. Столипін, М. Н. Чепурин та інші. Серед вітчизняних економістів слід назвати таких, як М. Головка, І. Дзюба, В. В. Кириленко, Д. Кондратенко, Ю. Б. Кравчук, В. Г. Маргасова, Г. М. Пилипенко, А. С. Філіпенко, Р. Шпорлюк, що присвятили багато наукових робіт цьому питанню з варіантами розгляду економічного розвитку, спираючись на економічні закони. Але питання економічного націоналізму лишилося поза увагою з часу заборони політики націоналізму. У цій роботі зроблена пропозиція повернутися до цього питання з огляду на сьогоденні економічні процеси у державі.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Метою статті є спроба перегляду теорії економічного націоналізму і застосування його складових для створення інструменту у справі покращання соціально-економічного рівня життя населення.

Виклад основного матеріалу. Згуртованість людей виникає за умовами їх загального існування в межах обраного ними місця. Умови повинні забезпечувати їхню територіальну належність і захищеність від зовнішнього вторгнення і нападу таких самих людей, як і вони, але готових їх знищити й обікрасти. Постає проблема побудови міста-фортеці, усередині якого можна жити і займатись господарською діяльністю.

У містах-фортецях зароджуються перші постулати створення законів загального існування людей з розподілом виконуваних певних і визначених завдань та функцій життєзабезпечення товариства. Встановлюються структурні схеми керування і підлеглості одних осіб іншим особам.

Зміцнення єдності підсилюється за ознаками підлеглості до визначеної особи, яку звеличили до найвищого керівного стану. Всі зобов'язані підкорятися такій особі та виконувати її накази і розпорядження.

Керівна особа вимагає поваги до себе і беззаперечного слугування. Люди збираються на загальні збори й обирають символи свого визначення і згуртованості. Ці символи відрізняють їх від інших людей в інших містах.

Ведення господарства, утримання і примноження майна зобов'язує кожного індивіда займатися виконанням своїх функцій на благо господаря і спільноти. Контролювання і поповнення майнового стану і ведення підрахунків про втрати та здобутки майна – поява таких функцій може називатися першими початковими економічними планами, прогнозами, розрахунками.

Відносини з іншими містами-фортецями у питаннях обміну товаром – їжею, одягом, зброєю і т. ін., – а простіше товарообміну, формують економічні відносини. Ці відносини характеризували появу економічних відносин через здійснення обміну товарів, що дозволяли надлишок товарів у одній місцевості міняти на відсутні товари в іншій місцевості. Побудова міжетнічних економічних відносин спонукали планувати певні операції, щоб отримати прибуток. Отримання прибутків відбувалося й іншим шляхом – за рахунок відібраного у тих, хто слабкіший силою, беззахисний перед владою.

Єднання за ознаками належності до відокремленого територіального місця розташування, за характерними властивостями поведінки, звичаїв, мови спілкування, вимагало привласнення єдиної назви всім особам, які проживали на цій місцевості. Ці назви надавали можливість розрізняти людей за конкретними ознаками.

Збройні напади, розорення одних іншими, взяття у полон окремих груп чужинців у рабську покору, дозволяло піднімати рівень майнового стану одних за рахунок інших. Чим більша кількість осіб була приєднана до тієї чи іншої спільноти, тим гостріше поставала необхідність згуртованості цих індивідів за єдиними ознаками належності. Необхідно визначати ознаки ідентичності народів і спільнот, за якими одразу можна визначити належність до того чи іншого народу, до тієї чи іншої спільноти, до визначеного місця розташування, до територіальних кордонів, до релігійного єднання, до мовного спілкування.

Виникає форма державності і національної належності народу, який керується прийнятими законами і відповідними суспільними, економічними відносинами. Це можна ще трактувати як виникнення поняття національної держави.

Визначення національної держави наведено в багатьох посібниках з економічної теорії, в яких також пояснюється її сутність, головні функції становлення державності країни. Основоположником вчення економічного націоналізму був німецький економіст Фрідріх Ліст (1789–1846) [7]. «Націоналізм» в економіці пояснює рух економіки держави, він поєднує зусилля всього народу в досягненні і підтвердженні економічної незале-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

жності, територіальну суверенність та соборність національної держави. Мета – досягти найкращі рівні та соціально-економічні умови для кожного і для всіх одночасно. Наведено приклад. Чехословаччина поєднувала під одним стягом, урядом і загальною державною економікою два народи – чехів і словаків. Жили за одними законами політики й економіки. Руйнація державної єдності призвела до створення двох окремих держав – Чехії і Словаччини. Кожна держава прийняла свою Конституцію, обрала свій уряд, свої напрями національного політичного й економічного розвитку, свою державну мову. Відокремлення держав відрізняє їхні соціально-економічні, політичні й інші проблеми.

Термін «національна економіка», що зустрічається в багатьох статтях, – це результат багатовікового розвитку удержавлених соціально-політичних, економічних, податкових, військових та інших відносин і взаємин. До економічного розвитку країни слід додати і розгляд таких питань, як територіальна захищеність, надра країни, демографічний стан і національний склад населення.

Економіка однієї країни не може існувати окремо від економіки інших країн. Світова економіка – сукупність національних економік. Багаторівнева економічна система пропонує країнам прийняття відповідних численних структур та інституцій (як національних, так і міжнародних) для входження у глобальну світову економіку. Приєднання держави зі своєю національною економікою змушує змінювати і позитивно впливати на свій внутрішній економічний стан.

Поняття «країна, що розвивається» чисто умовне. Це поняття стосується тих країн, які мають певні узагальнюючі характерні риси, як багатоукладний характер економіки з різними формами власності, значна залежність від іноземного капіталу, бідність, перенаселення, високий рівень безробіття, значна заборгованість промислово розвиненим державам. Такі країни не поодинокі у світі. Вони, якщо їх об'єднати, становлять питому вагу в питанні кількості населення та величини території, яку вони займають.

Головним здобутком забезпечення населення цих країн є сировина, що належить до державної власності. Держава використовує цю сировину як валюту для обміну на товари першої необхідності. Можна навести приклади країн, що експортують одну-дві сировини як основну продукцію державної економіки.

Індія та Шрі-Ланка – найбільші на планеті виробники та експортери чаю і спецій, Бангладеш – експортер джуту і джутових виробів. Одна з найважливіших статей експорту Пакистану становить бавовна та вироби з неї. Бразилія постачає на світовий ринок каву («арабіка» та «робуста»).

Багато країн, що розвиваються, залежать від експорту сировини. Наприклад, майже 60 % експортних доходів Гани надають какао-боби, 89 % експорту Замбії становить мідь, 60 % експорту Колумбії – кава.

Близька за структурою експорту до країни, що розвивається, Росія. Більшу частину російського експорту становлять мінеральна сировина та паливо, чорні та кольорові метали. На сьогодні на світовий ринок поставляється великий відсоток здобутої у країні нафти, природного газу, мінеральних добрив, целюлози тощо.

Японія, Гонконг, Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань спеціалізуються на експорті телекомунікаційного та електронного устаткування для інформаційних технологій. Їхній конкурент Китай спеціалізується на експорті побутової електронної техніки.

Інший бік експортних відносин будується на експорті промислово розвинутими країнами товарів та продукції, що користується великим попитом у населення тієї країни, куди експортують. У промислово розвинутих країнах вирішальна роль відводиться експорту машинної продукції та високотехнологічного устаткування. Країни – виробники товарів і продукції, що користуються попитом на внутрішніх ринках ще більш відсталіх країн, використовують і інший вид експорту. Експорт комплектуючих частин пев-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ного виду виробу для подальшої зборки в тій країні, що отримує ці комплектуючі. При цьому країна-експортер отримує надприбуток, ще з нереалізованої продукції.

Мета такого виду економічних відносин прозора і вигідна країні-виготовлювачу. А друга сторона таких відносин бере на себе зобов'язання зі збирання кінцевої продукції та її реалізації. Якість збирання продукції впливає на прибуток від її реалізації. Тим самим держава-постачальник забезпечила себе від зайвих операцій, при цьому зекономила капітал.

Зайнятість населення у сільському господарстві країн світу різна. У розвинутих країнах частка населення, зайнятого у роботах сільського господарства, менша, а у країнах, що розвиваються, висока. Рівень продуктивності праці у країнах двох типів теж різний, тому що рівень продуктивності праці залежить від технічної та машинної оснащеності.

Продуктивні сили, виразно диференційовані по країнах різних регіонів світу, утворюють різноманітні сполучення своїх типів: патріархально-доіндустріальні, індустріальні та сучасні, що притримуються НТР та впроваджують у господарство результати науково-технічного прогресу.

Система міжнародного світового поділу праці змушує розвивати ті сектори державної національної економіки слабо розвинутих країн, в які вкладається іноземний капітал. Надають рекомендації для подальшої розбудови і доповнень до вже існуючих видів послуг, які надаються, та видів туристичного і курортного відпочинку, щоб за малий термін надання послуг повернути найбільший відсоток вкладеного капіталу. Для виконання сервісних умов необхідно мати багато фірм-товариств, щоб використовувати транспорт, готелі, посередників, які поєднуються у цілий комплекс для надання послуг туристичним групам.

Водночас у більшості країн, що розвиваються (особливо найбільш відсталих), велика частка серед товарів або продукції експортування належить сировині, паливу, продовольчим товарам. На економічний розвиток таких країн має вплив високорозвинуті країни у промисловому, науково-технічному та інших головних галузевих секторах економіки. Через світову інтегрованість високорозвинуті країни світової економіки привласнюють відсталим країнам заздалегідь визначений характерний напрям їхнього економічного розвитку.

Країни третього світу та постсоціалістичні країни не забезпечують себе необхідною кількістю продуктів харчування. Постсоціалістичні країни пішли шляхом деколективізації сільського господарства, тобто роздержавлення та приватизації землі і надання її тим, хто обробляє її та працює на ній.

Стосовно України, то наша держава купує вугілля в Африці, картоплю – в Єгипті, часник, цибулю, гречку – у Китаї. Україна стає продуктовим кошиком Європи. І залежною від іноземного кредитування.

Під впливом взаємодії між країнами з'являються інформаційні, транспортні, енергетичні, міграційні, політичні, військові зв'язки і відносини. Відносини з країнами світової економіки стають глибшими і змушують державну владу переглядати економічну спорідненість з іншими державами, аналізувати національний економічний стан, робити порівняння, що надають економічні показники. Ще М. Вебер та К. Маркс підкреслювали, що національні економічні відносини мають багатоконлексний набір внутрішньо- і зовнішньодержавних відносин, які впливають на зміни національної економіки держави, науки, культури, фінансів і т. ін. Коли економічний стан національної держави гірший за стан інших розвинутих країн, виникає питання швидкого перевтілення відсталих галузей народного господарства з метою покращення результатів. Для цього використовують фінансове кредитування. Є шлях змін національного економічного стану методом реформ. Свого часу активно проводили реформи у царській Росії С. Ю. Вітте та П. А. Століпін.

У випадку військових конфліктів однієї країни з іншою у двобій підключалась не тільки озброєна армія, не тільки державні політичні діячі, не тільки технологічна оснащеність,

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

пропаганда, ідеологія, а ще й національна економіка кожної країни, яка брала участь у конфлікті. Сутність розвиненості національної економіки кожної країни, її національну могутність визначає результат конфлікту. Найголовніше, що національну економіку, а точніше її міць створюють реально існуючі людські ресурси. Завдяки результатам праці національна економіка може змінюватися від об'єктивного фактора усвідомлення до суб'єктивного і стимулювати напрям розвитку державної економіки. Тобто загальне поняття економіки включає в себе і наскрізне поняття економічного націоналізму.

Економічна теорія, як об'єкт вчення суспільних законів та процесів дає можливість розглянути актуальне питання такого виду економічного розвитку держави, як економічний націоналізм.

Економічний націоналізм рекомендується впроваджувати або здійснювати і застосовувати в економіці індустріально розвинутих, або постіндустріально розвинутих країнах, де більша частина населення має освіту та технічну культуру. Економічний націоналізм – не модна зачіска, не модний одяг від відомого кутюр'є. Економічний націоналізм треба створювати в державі, поєднуючи у складну структуру вже існуючі державні економічні системи. В наш час економічна система держави тісно пов'язана з політичною системою, з ідеологією побудови державної основи суспільства. Одним указом або однією постановою не запровадиш економічний націоналізм, який необхідний для того, щоб підняти рівень соціально-економічного життя населення, забезпечити державну незалежність і захищеність.

Слід з'ясувати методом наукового аналізу значення економічного націоналізму, як одного з понять економічної теорії, з усіма його властивостями і наявністю у нього можливостей стратегічного розвитку країни у період глобальної кризи.

Економічні закони дають мотивовані пояснення про існуючі причини економічних суперечностей у розвитку держави, про причинно-наслідкові зв'язки розвитку продуктивних сил, про розкриття змісту та механізм дії залежно від умов реально існуючого стану виробничих відносин і реального стану економічного розвитку національної держави внаслідок соціально-політичних відносин у суспільстві, виявлення нових форм функціональної залежності, які дають стійкий характер.

За сутністю загальноприйнятих критеріїв економічний націоналізм слід розглядати, як категорію економічної теорії. Як економічна категорія вона має свою структуру опису, функції виробничих відносин, зміст, стратегію економічного розвитку держави. Також слід розглянути ризики в економічних, міждержавних, внутрішньодержавних відносинах, у плануванні стратегічних завдань та цілей реалізації підвищення соціально-економічного рівня життя населення, зростання обсягів виробництва, державних економічних програм, забезпеченні економічної могутності національної держави.

Висновки. Необхідно визнати, що стан економіки держави нестійкий, і реальна дійсність вимагає розроблення більш ефективних наукових методів у вирішенні нагальних економічних і державних проблем на основі сучасної теорії економічного націоналізму.

Важливу роль слід надавати стратегічному прогнозуванню, з можливістю правильного ставлення до проблеми зростання соціально-економічного стану держави з максимальним збереженням незалежності економіки і суверенності держави.

Економічний націоналізм, суверенітет, територіальна цілісність у поєднанні з економічними інтересами стануть рушійною силою у зростанні економіки держави та усвідомленні у правильності вибору економічної стратегії з урахуванням об'єктивної реальності при оптимально обраних важелях керування суспільством і економікою.

Список використаних джерел

1. Головка М. Український соціальний націоналізм / М. Головка. – Х. : Патріот України, 2007. – С. 10–24.
2. Дзюба І. Україна на шляхах державотворення / І. Дзюба // Літературна Україна. – 1992. – 27 серпня.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3. Лист Ф. Национальная система политической экономии / Фридрих Лист ; [пер. с немецкого под редакцией К. В. Трубникова, с его вступлением, примечаниями и биографическим очерком Ф. Листа]. – М. : Европа, 2005. – 452 с.

4. Кириленко В. В. Історія економічних вчень : навч. посіб. / В. В. Кириленко. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – 234 с.

5. Кон Г. Про «східний» націоналізм // Kohn H. The Idea of Nationalism. – N.Y., 1987. – Pp. 330–345.

6. Кондратенко Д. Економічний націоналізм: політичні теорії / Д. Кондратенко // ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2010. – Вип. 47. – С. 227–239.

7. Ланюк Є. Фрідріх Лист та концепція економічного націоналізму [Електронний ресурс] / Є. Ланюк. – Режим доступу : <https://zbruc.eu/node/1392>.

8. Маргасова В. Г. Формування системи стратегічного забезпечення стійкості національної економіки / В. Г. Маргасова // Держава та регіон. Серія : Економіка та підприємництво. – 2014. – № 6 (81). – С. 4–9.

9. Пилипенко Г. М. Теорії виникнення держави як методологічна основа дослідження державної присутності в економіці / Г. М. Пилипенко // Економічний вісник НГУ. – 2007. – № 4. – С. 13–19.

10. Экономическая энциклопедия / науч.-ред. совет изд-ва «Экономика» ; гл. ред. Л. И. Абалкин. – М. : Экономика, 1999. – 1055 с.

11. Шпорлюк Р. Комунізм і націоналізм. Карл Маркс проти Фрідріха Листа / Р. Шпорлюк. – К. : Основи, 1998. – 480 с.

References

1. Holovko, M. (2007). *Ukrainskyi sotsialnyi natsionalizm [Ukrainian social nationalism]*. Kharkov: Patriot of Ukraine, pp. 10–24 (in Ukrainian).

2. Dziuba, I. (August 27, 1992). Ukraine na shliakhakh derzhavotvorennia [Ukraine on roads of creation of the state]. *Literaturna Ukraina – Literary Ukraine* (in Ukrainian).

3. List, F. (2005). *Natsionalnaia sistema politicheskoi ekonomii [National system of political economy]* [trans. From German under edition K. V. Trubnikova with his(its) introduction, notes and biographic sketch F. List]). Moscow: Europe (in Russian).

4. Kyrylenko, V.V. (2007). *Istoriia ekonomichnykh vchen [A history economic doctrines]*. Ternopil: Ekonomichna dumka (in Ukrainian).

5. Kohn H. About “East” Nationalism (1987). In Kohn H. *The Idea of Nationalism*. N.Y., pp. 330–345.

6. Kondratenko, D. (2010). Ekonomichnyi natsionalizm: politychni teorii [The economic nationalism: the political theories]. *IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy – IPIESR by him I. F. Kurasa NAN of Ukraine*, vol. 47, pp. 227–239 (in Ukrainian).

7. Laniuk, E. (2013). *Fridrikh List ta kontsepsiia ekonomichnoho natsionalizmu [Fridrikh List and concept of economic nationalism]*. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/1392>.

8. Margasova, V.G. (2014). Formuvannia systemy stratehichnoho zabezpechennia stiikosti natsionalnoi ekonomiky [Formation of system of strategic maintenance of stability of national economy]. *Derzhava ta rehion. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo – State and regions. Series: economy and business*, no. 6 (81), pp. 4–9 (in Ukrainian).

9. Pilipenko, G.M. (2007). Teorii vynyknennia derzhavy yak metodolohichna osnova doslidzhennia derzhavnoi prysutnosti v ekonomitsi [The theories of occurrence of the state as a methodological basis of research of state presence in economy]. *Ekonomichnyi visnyk NHU – Economic bulletin NGU*, no. 4, pp. 13–19 (in Ukrainian).

10. Abalkin, L.I. (ed.) (1999). *Ekonomicheskaiia entsiklopediia [Economic encyclopedia]*. Moscow: Economy (in Russian).

11. Shporluk, R. (1998). *Komunizm i natsionalizm. Karl Marks proty Fridrikha Lista [Communism and nationalism. Karl Marks against Fridrikh List]*. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).

Махненко Микола Миколайович – 02068, м. Київ, вул. Кошиця, 4, кв. 47, Україна.

Махненко Николай Николаевич – 02068, г. Киев, ул. Кошиця, 4, кв. 47, Украина.

Makhnenko Mykola Mykolayovich – fl. 47, 4, Coshitsa Str., 02068 Kyiv, Ukraine.

E-mail: 1611m@ukr.net